

Duizend ondergedoken joodse kinderen

Tijdens de tweede wereldoorlog slaagden vier Nederlandse verzetsgroepen erin bijna duizend joodse kinderen onder te brengen bij niet-joodse pleeggezinnen en aldus hun levens te redden. De Groningse historicus Bert Jan Flim promoveerde eind vorig jaar op een onderzoek naar de geschiedenis van de georganiseerde hulp aan joodse kinderen in Nederland tussen 1942 en 1945. Van zijn proefschrift is nu een handelseditie verschenen.

Omdat hun hart sprak is een boeiend verhaal geworden, waarin enkele hete hangijzers niet worden geschuwd.

Voedselvoorziening

Flim beschrijft de start van de organisaties. Toen in de zomer van 1942 in Nederland de deportaties van joden op grote schaal begonnen, werd koortsachtig gezocht naar onderduikadressen. Tegelijk moest een oplossing worden gevonden voor het probleem van de voedselvoorziening, want de ondergedokenen beschikten niet meer over hun voedselbonnen.

Achtereenvolgens beschrijft Flim het Utrechts Kindercomité, de Amsterdamse Studenten Groep, de Naamloze Vennootschap en de Trouwgroep en vergelijkt hij de verschillende werkwijzen met elkaar. Flim is geboren in 1957, maar bij het lezen van zijn relaas had ik nergens het gevoel: je bent er zelf niet bij geweest. Integendeel, hij schrijft van binnenuit, en kon dat ongetwijfeld mede doen doordat zijn vader medewerker van de Naamloze Vennootschap is geweest.

Ook voor wie het standaardwerk van H.C. Touw, *Het verzet der Hervormde Kerk* kent, bevat Flims verhaal soms frappante aanvullende gegevens omtrent hervormde ambtsdragers. Zo kreeg Ankie Stork, een medewerkster van het Utrechts Kindercomité, de opdracht een 'filiaal' in Overijssel op te zetten. In Lemele stond toen dr. H. Berkhof. 'Hij had zich al verdienstelijk gemaakt door het organiseren van valse *Ausweisen* voor degenen voor wie *Arbeitseinsatz* dreigde.'

Ankie herinnert zich hoe dominee Berkhof haar een lijst met adressen gaf en zei: 'Daar moet je naar toe gaan en die helpen je dan wel verder'.

Oecumenische relaties

Ook wordt hier en daar duidelijk hoe de oecumenische relaties werden bevorderd. In Sneek werkte de hervormde predikant ds. Mia Coelingh nauw samen met de doopsgezinde ds. Willem Mesdag en de rooms-katholieke kapelaan Gérard Jansen. Ieder van de drie had daarbij de eigen kring van gemeenteleden/parochianen voor het werven van onderduikadressen. Kapelaan Jansen had een voor-sprong: 'Als iemand bij hem kwam om iets te biechten en er moest penitentie worden opgelegd, (...) dan werd er gezegd: jij kan een Gode welgevallig werk doen door dit te doen.'

Jansen heeft na de oorlog ontkend de biecht aldus te hebben gebruikt, maar

Flim merkt op: 'Wij blijven echter dienaangaande onze twijfels houden'. Inderdaad lijkt het me aannemelijk dat je om levens te redden tijdens de oorlog, daarvoor ook gebruik maakte van de biecht.

Flim heeft toegang gekregen tot het archief van de voormalige commissie voor oorlogspleegkinderen, stuurde bovendien vragenlijsten en nam interviews af. Op basis van de zo verkregen gegevens schetst Flim een profiel van de pleegouders en de ondergedoken kinderen. Uit de verhalen van de laatsten blijkt dat op sommige adressen 'een forse bekeringsijver' aan de dag werd gelegd. Niet iedere geadresseerde heeft de vragenlijst beantwoord. De auteur stelt dan ook voorzichtig dat de uitkomsten van de onderzoeken wijzen in de richting van een goede behandeling voor de overgrote meerderheid van de ondergebrachte joodse kinderen.

Touwtrekken

Na de oorlog begon een afschuwelijk touwtrekken, met name om die kinderen van wie de ouders bleken te zijn omgekomen. De gereformeerde professor Gesina van der Molen, oprichtster van de Trouwgroep, speelde daarbij als voorzitter van de invloedrijke commissie oorlogspleegkinderen een dominerende rol. Flim schrijft zich niet te kunnen verenigen met de felle kritiek die later op Gesina van der Molen is uitgeoefend en voegt daaraan toe: '... zij het dat wij het mogelijk achten dat in het geval van Van der Molen - al of niet bewust - er sprake kan zijn geweest van minder hoogstaande motieven zoals 'zieltjeswinnerij'.'

Bij de presentatie van zijn boek voegde hij daar nog aan toe: 'Ik ben de enige historicus die het archief van de oorlogspleegkinderen uitgebreid heeft gezien, en uit de individuele dossiers van de pleegkinderen blijkt dat ze (Gesina van der Molen) heus bereid was om hen naar joodse milieus te sturen als ze daar een goede en warme verzorging kregen.'

Meer nog dan deze heikele kwestie zijn me uit dit boek bijgebleven de vele verhalen over de belevenissen van de ondergedokenen, verhalen soms met een lach, vaker met een traan. De pijn van Hannelore en haar ouders, toen ze afscheid moesten nemen, is zoveel jaar later nog te voelen: 'Het kostte mijn moeder grote moeite om me los te laten, mijn vader beheerste zich beter. De jongen die me ophaalde, stond er bedremmeld bij toen mijn vader me zegende, mijn moeder liep achter me de trap af, bij de deur bleef ze even staan, maar kwam toen achter me aan. Ik keek één keer om, daarna niet meer.'

Johan M. Snoek

Bert Jan Flim: *Omdat hun hart sprak*. Geschiedenis van de georganiseerde hulp aan joodse kinderen in Nederland, 1942-1945. Uitgave Kok. Prijs f 69,00.